

ETO: 811.511.141(497.11):82'276-053.5

ETO: 811.511.141:81'246.2

DOI: 10.19090/hk.2016.1.75–86

CONFERENCE PAPER

ANDRIĆ Edit

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék
andrice@ff.uns.ac.rs

SZERB ALAKTANI ÉS MONDATTANI HATÁSOK A VAJDASÁGI MAGYAR DIÁKOK NYELVÉBEN¹

Serbian Morphological and Syntactic Influences
in the Language of Hungarian Students

Morfosintaksički uticaji srpskog jezika na izražavanje
mađarskih učenika u Vojvodini

A tanulmány szerb alaktani és mondattani hatásokat taglal a vajdasági magyar diákok nyelvhasználatában, amelynek keretében mindenekelőtt a magyar nyelv szellemétől idegen szerkesztési módot kell említeni, elsősorban a határozói igenév túl gyakori használatát a szerb passzívum hatására, valamint a *hogy* kötőszavas felszólító módú szerkezetek előnyben részesítését a szerb 'da' kötőszavas jelen idejű igés szerkezetek miatt. A szórendi tükrözések is gyakoriak, mivel a szerb inkább jobbra, a magyar pedig kizárólag balra bővülő nyelv. A dolgozat különös figyelmet szentel az egyes vajdasági településeken jelentkező *kell* segédigés szerkezetek sajátos ragozott alakja terjedésének, valamint a *szabad* + főnévi igeneves szerkezetek viselkedésének.

Kulcsszavak: nyelvi interferencia, segédige + igenév szerkezetek, magyar nyelv, szerb nyelv.

Bevezetés

A nyelv mint a társadalmi érintkezés eszköze állandó változásnak, fejlődésnek, különböző hatásoknak is ki van téve. Érvényes ez a nemzeti határokon

¹ A tanulmány a Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma 178002. számú projektuma keretében készült, és elhangzott a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának szervezésében 2015. november 17–18-án megtartott *Nyelvelmélet és kontaktológia 3.* című műhelykonferencián.

belüli nyelvre is, de fokozottabb mértékben tapasztalható az anyaországtól elszakadt kisebbségi helyzetbe kerülő nemzetiségek nyelvében. A heterogén nemzeti és nyelvi közösségekben a környezet nyelvének hatása az anyanyelvre rendkívül nagy, így a szerb nyelv interferenciája a vajdasági magyar nyelvhasználat minden szintjén tetten érhető. A lexikai hatás a legnyilvánvalóbb, de a befolyások a nyelv rendszer egyéb szintjein is tapasztalhatóak.

Már hosszabb ideje foglalkozom a szerb nyelv hatásával a vajdasági magyarok nyelvére, különös tekintettel a diákok nyelvhasználatára. A vajdasági tanulók iskolai dolgozatában, fogalmazásában található jelenségeket vizsgálom öt településen. A nemzetiségi összetétel ezekben a helységeken különböző képet mutat, ezért a hatás is eltérő intenzitású, s jellege is másfajta. Az alábbi táblázat a népszámlálási adatokat mutatja, a magyarok részarányát az összlakosságban szám szerint és százalékban kimutatva, valamint az átnézett dolgozatfüzetek számát. Meg kell jegyezni, hogy ezzel párhuzamosan az ötödikesek és a hetedikesek körében a kétnyelvűségükkel kapcsolatos kérdőíves felmérést is végeztem, ezért van az, hogy csak a 11–13 éves diákok fogalmazásait gyűjtöttem be, s csak azokat vizsgáltam.

Település	Lakosok száma	Magyarok		Az átnézett dolgozatfüzetek száma
		Szám szerint	%	
Bácskertes	2 356	1 857	78,8	14
Szabadka	99 981	34 983	34,99	33
Szenttamás	13 091	3 715	28,38	73
Újvidék	191 405	11 538	6,03	78
Ürményháza	1 033	714	69,12	19
Összesen:				217

Előbb csak felsorolnám a leggyakrabban előforduló kontaktusjelenségeket, s utána egy sajátos szerkezetről számolok be.

A szerb nyelv hatásának leggyakoribb formái

A szerb nyelv a nyelvi rendszer minden szintjén érezteti hatását. Újvidéken például a hangrendszer is ki van téve az interferenciának, ez leginkább a palatális mássalhangzók ejtésén érezhető. A legnagyobb hatás mégis a szókincset éri. Ezekre most külön nem térek ki, mivel több ízben is foglalkoztam a témával.²

² Burucki 1989, Andrić 1995, Andrić 1996, Andrić 2000, Andrić 2002, Andrić 2003, Andrić 2004, Andrić 2011.

Az alaktani és mondattani hatások is számosak. Például³:

- a sztenderdtől eltérő vonzatok használata (*megtörténik **mindenkinek**; énekem nagyon gyötör valami; testvérem öregebb **tőlem**⁴; színház van a parknak szemben; megbizonyosodtam **abba** hogy...;*)
- a főnevek egyes/többes számának téves használata, pontosabban a határozatlan számnév utáni többes szám (*Egyszer mikor néhány osztálytársaimmal mentem haza; sok házak; rengeteg balesetek történnék; több házak vannak mint épületek; az egyik leharapta a lábaimat, a másik a kezeimet...;*)
- redundáns elemek használata (a személyes névmás hangsúlyos explicitálása: *az **én** családomban; a **mi** családukban négyen vagyunk; minden este a **mi** családuk együtt van...;*)
- a szerb analitizáló jelleg érvényesítése (*én játékos vagyok fociból; focibalt játszik; Be birok jönni?; Elmentünk sört inni; az egész életen keresztül hálás bír lenni valakinek...;*)
- a határozói igenév túl gyakori használata a szerb passzívum hatására (*el vannak válva⁵; sportcsarnok, játszótér sem lett kihagyva; a Vuk iskola mellett van épülve sportcsarnok; a színes hétvégi házak mosolyogva vannak a csodálatos látvány felé fordulva; immár 254 éve van betelepítve...;*)
- a *hogy* kötőszavas felszólító módú szerkezetek előnyben részesítése, a szerb *'da'* kötőszavas jelen idejű igék hatására (*az kell hogy legyen; szabad hogy megfogjam; Már rég ki kellene ebből hogy nőjek...;*)
- szórendi tükrözések⁶ (*együtt átnézzük a házit ami nekem nehéz; az is sokszor jut eszembe; a testvérem első középiskolába jár; az egész osztály érzet kelemetlen szagot; gyorsan apu pakolt össze; kérdezte nyitva a kezét...;*)
- az alany és állítmány számbeli egyeztetésében jelentkező hibák (*az én családom esze vacsorára jönnek össze; nekem a családom mindenben*

³ A dolgozatokban előforduló helyesírási és nyelvhelyességi hibákat nem javítottam.

⁴ Ebben a kérdésben eltér a véleményem É. Kiss Katalinétól, aki szerint ez valójában egy elterjedt dialektális változat, amely pl. Kelet-Magyarországon figyelhető meg, azonban a szerkezet teljes mértékben megegyezik a szerb „moj brat je stariji *od mene*” konstrukcióval, ami hozzájárul ahhoz, hogy a jelenség az igényesebb nyelvhasználatban is terjedjen.

⁵ A szülők.

⁶ A szerb ugyanis inkább jobbra, a magyar pedig balra bővülő nyelv.

segítenek; de gyerek az ő utcájukban nincsenek; Sokan olyan ajándékot akarnak amely még nem is létezik; első emlékeim szülővárosomról nem túl boldogító; a mi családjunk vasárnap délután összeülnek és beszélgetnek...).

A kell segédigés szerkezetekben tapasztalt interferenciajelenség

Újvidéken és Szenttamáson⁷ egy sajátos forma kezdett terjedni, és pedig a *kell* segédigét követő főnévi igeneves szerkezetek sajátos használatáról van szó.

A *kell* igét a magyarban kétféleképpen tartjuk számon: egyrészt teljes lexikai jelentéssel bír, valaminek a szükségességére, kívánatos, elkerülhetetlen voltára utal, másrészt viszont a nyelvtörténet során segédigévé is vált. Előfordul még főigeként⁸, de használata mindinkább a segédigés funkciója felé tolódik. Mondhatjuk azt, hogy grammatikalizálódott, miközben elsődleges lexikai jelentése alig módosult.

Tolcsvai Nagy Gábor a segédige + főnévi igeneves szerkezeteket vizsgálva megállapítja, hogy kompozitumszerkezetként és nyelvi egységként „folyamatot jelöl, temporális viszonyt, egy energiával kapcsolatos interakciót két sematikus résztvevő között, szekvenciális letapogatással, szemantikailag függő, a tagmondat állítmányi szerepét tölti be. A konstrukció profilmeghatározója (feje) a segédige, mert ez az összetevő közelebb áll szemantikailag az igéhez, mint a főnévi igenév” (Tolcsvai 2009, 389).

Tolcsvai a magyar segédigés főnévi igeneves szerkezeteket vizsgálva, morfológiai és szintaktikai funkcióik alapján négy jellegzetes konstrukciótípust különített el. Közülük kettőbe sorolható a *kell* segédigés forma.

1. Modalitást (közvetlenül) és igeidőt (toldalékkal) kifejező puszta *kell* segédige + főnévi igenév:

Enni kell.

Menni kellett.

A fenti mondatokban a segédige deontikus modalitást jelöl, elvont temporális viszonyt fejez ki, vagy pedig toldalékkal jelzi az igeidőt és implicite tartalmazza a szerkezet Tolcsvai által trajektornak nevezett elsődleges figuráját, míg a főnévi igenév az eseményt atemporálisan fejezi ki, és a teljes szerkezet „landmarkját”⁹ tartalmazza implicite.

⁷ De a magyar anyanyelvű szerb szakos hallgatóim szóbeli tanúsága szerint Csonoplyán is.

⁸ Pl. *Nekem pénz kell.*

⁹ Azt, hogy *valahol.*

A trajektor tehát nincs kifejezve, de ha ki szeretnénk tenni, akkor azt dativusragos főnévvel, illetve névmással tehetnénk meg.¹⁰ A trajektor lenne egyben az agonista, a cselekvő erő is (az erődinamikai viszony egyik szereplője), a kényszerített cselekvő, míg a késztető ellenerő forrása, az antagonista nincs jelen.¹¹

„Az erődinamikai szemantikai szerkezet két erő állandó vagy változó állapotú szembenállásának a leképezése” – állítja Tolcsvai Talmyra hivatkozva (Tolcsvai 2009, 387). A két erő a figyelem középpontjában álló agonista, és a vele szemben álló antagonista.

„A magyar deontikus modalitást kifejező segédige + igenév szerkezetekben egy részben grammatikalizálódott erődinamikai szerkezet is működik. Ebben a szerkezetben az agonista az a figura, amely (aki) nyugalmi helyzetre tör, és ezért erőt fejt ki (átvitt értelemben is)¹² [...], tehát egyúttal a teljes szerkezet elsődleges figurája, azaz trajektora” (Tolcsvai 2009, 388). Az antagonista viszont az erő kiváltója, amely az agonistát cselekvésre kényszeríti, illetve nyugalmi helyzetét igyekszik megszüntetni.¹³

2. Modalitást (közvetlenül) és igeidőt (toldalékkal) kifejező puszta *kell* segédige + számban és személyben lehorgonyzott főnévi igenév:

Ennem kell.

Mennünk kellett.

Az előző esethez hasonlóan a segédige itt is deontikus modalitást jelöl, elvont temporális, illetve toldalékkal kifejezett időviszonyt, a trajektort (elsődleges figurát) szintén implicite módon tartalmazza. A trajektor az erődinamikai viszonyban az agonista, az ellenerő – csakúgy, mint fent – nem szerepel. A főnévi igenév eseményt jelöl atemporálisan, ugyanakkor szám- és személyraggal utal a trajektorra, aki egyben az agonista is. Az elsődleges figura a főnévi igenévhez kapcsolódik. Tolcsvai szerint a cselekvés akarati és energiaforrása itt más: „a segédige erődinamikai alszerkezetében az antagonista, a késztetőerő sematikusán jelen van, morfoszintaktikailag azonban jelöletlen [...]. A dativusos szerkezet az antagonista, a késztetőerő külső, a kényszerített cselekvőtől (agonistától) különböző voltát profilálja” (Tolcsvai 2009, 391).

S most egy meglepő jelenséget szeretnék bemutatni. Az újvidéki diákok iskolai dolgozatfüzeteiben böngészve akadtam elszórtan néhány példára, ami

¹⁰ *Nekem, neki...*

¹¹ Az lenne, mondjuk, az *éhség*.

¹² Az a *valaki*, akinek mennie, illetve ennie kell.

¹³ Mondjuk, az *éhség*, az időtényező vagy más körülmény.

arra készítetett, hogy megfigyeljem spontán beszélgetésüket. Biztos vagyok benne, hogy ha célzott kérdőíves felmérést alkalmaztam volna, nem fordult volna elő a jelenség, ugyanis az igényes nyelvhasználatban utána sem tapasztaltam. Célzott megfigyelés során azonban néhány alkalommal még a magyar ajkú (nem magyar szakos) egyetemi hallgatók részéről is elhangzott Újvidéken.

Íme a példák¹⁴:

- Sokat dolgoznak és nélkülöznek csakhogy nekünk, gyerekeknek meg tudják biztosítani mindent, amit egy növendő gyereknek a szülő meg **kelljen** biztosítson. (Ú)
- Sokat **kellnem** tanulni mert ha nem leromlok és rossz jegyet kapok. (Ú)
- Szépen és kultúrálisan **kellnünk** viselkedni. (Ú)
- Nem csak fejje **kellnünk** rohanni a falnak. (Ú)
- Az iskolában jónak **kellnem** lenni. (Ú)
- Sokat **kellnem segitenem** otthon. (Ú)
- Nekem most az ötödikben sokat **kellnem tanulnom**. (SzT).
- Kisebb repülővel **kellnünk** utaznunk. (SzT)

A fenti mondatokat (kettő kivételével) az újvidéki diákok dolgozataiban találtam, az alábbiak pedig Újvidéken, az egyetemi városban hangzottak el:

- Előbb meg **kellned** vened a meszecsnat. (Ú)¹⁵
- **Kellnem** hazamenni pénteken... (Ú)
- Neked **kellned** szeminarszkit írnod? (Ú)¹⁶
- Föl **kellnem** hívni Draganát... (Ú)

Tehát két alapvető szerkezet fordul elő, Tolcsvai terminológiájával élve így írhatjuk le őket:

3. Modalitást (közvetlenül) kifejező, személyben és számban lehorgonyzott segédige/főnévi igenév + főnévi igenév:

Kellnem enni.

A személy és szám a segédige továbbképzett alakján van jelölve, az elsődleges figura, a trajektor ehhez a formához kapcsolódik, ő a cselekvés akarati és energiaforrása. Furcsa az, hogy a segédigét előbb főnévi igenévvé képezik

¹⁴ A zárójelben szereplő rövidítések a forrás helyét jelölik: Ú – Újvidék, SzT – Szenttamás.

¹⁵ Mesečna karta – 'havi bérlet'.

¹⁶ Seminarski – 'szemináriumi munka'.

tovább a diákok, s csak utána kapja meg a személyragot, nem pedig a *kellek enni* formát használják.¹⁷

4. Modalitást (közvetlenül) kifejező, személyben és számban lehorgonyzott segédige/főnévi igenév + számban és személyben lehorgonyzott főnévi igenév:

Kellnem ennem.

Itt a szerkezet mindkét eleme jelölt, mindkettő igeveves és személyragos forma.

A példák között csak egy felszólító módú alak fordul elő (a *kelljen biztosítson*), a többi kijelentő mód jelen idejű. A legtöbb egyes vagy többes szám első személyben áll, kettő kivételével, ott az egyes szám második személyű rag található. Felmerül a gondolat, hogy csakis kontaktushatásról lehet szó, mert a szerbek szokták személyragosan használni a *kell* ige ekvivalensét, a *treba* modális igét (*trebam*). Csakhogy ez a forma még egy évtizeddel ezelőtt nagy hibának számított, tűzzel-vassal irtották a normativisták, ma viszont már egyenrangúan jelentkezik a személyragos és a személyrag nélküli szerkezet. Az utóbbi időben a szerb nyelvészek közül sokan foglalkoztak a kérdéssel, nagy vitákat folytatva egymással. Az egyik tábornak a konzervatív preskriptivisták képezik, akik ragaszkodnak a normához, a másikat pedig az élőnyelvet kutató nyelvészek, akik szerint ideje megváltoztatni az előíró szabályokat. A még érvényben levő norma a következő: a *trebati* ige személytelen, és *da* kötőszavas személyragos ige követi. Tehát:

*Treba da jedem*¹⁸.

*Treba da idemo*¹⁹.

Tegyük ehhez hozzá, hogy a *da* kötőszavas jelen idejű igealak (*da*+prezent) helyett előfordul az infinitivusos forma használata is, de ez szintén megkötésekbe ütközik. Klajn például ezt a variánst elítéli, és még a horvát nyelvben jelentkező infinitivusi szerkezeteket is helytelennek tartja.

Felmerül a kérdés, hogy miért került sor a párhuzamos változatok kialakulására, miért olyan számosak a személyragozott esetek, annak ellenére, hogy szabályba ütköznek. A kutatók ezt azzal magyarázzák, hogy folyamatban van az ige lexikai szemantikai tartalmának gyengülése, tehát a szerbben, akár a

¹⁷ Felmerül annak a lehetőségére is, hogy a *kellnem* esetében nem főnévi igeveves alakról, hanem a feltételes mód toldalékról van szó, a *kellene nekem enni* szerkezet összevonásáról. Ennek taglalásába ezúttal nem bocsátkozunk, tény az, hogy az *-m* rag mindenképpen egyes szám első személyt jelöl.

¹⁸ ‘Kell hogy egyek.’

¹⁹ ‘Kell hogy menjünk.’

magyarban, grammatikalizáció játszódik le, a *trebati* ige evaluatív komponense gyengül a modális erő javára, ezzel igen közel kerülve a tiszta modális erejű igékhez, amelyek személyragozottak. Ezért igyekeznek a *trebati* átvenni azok szintaktikai viselkedését.

Néhány jelentős szemantikai és szintaktikai tényező játszik közre a *trebati* ige sajátos viselkedésében. A szemantikaiak közül különösen a modalitás ereje (az ti., hogy nélkülözhetetlenséget, lehetőséget vagy valamely köztes fokozatot képvisel), a modalitás neme (deontikus, aletikus vagy episztemikus) és a modalitás forrása (az alany, valamely más argumentum vagy a szituáció egésze) a fontos. A *treba* ige szemantikai vizsgálata azt mutatja, hogy a valódi, „tiszta” modális igék csoportjába tartozik, úgy viselkedik mint a *moći*²⁰, a *morati*²¹ és a *smeti*²²: a modalitás olyan erejével bír, amely minősítéssel is kifejezhető, a modalitás mindhárom nemét fedi és a modalitás forrásához kötődik, amely az alany szerepében jelenhet meg. A szintaktikai tényezők közül azt vizsgálták, hogy az ige előfordulhat-e vagy sem különböző alanyokkal, jelentkezhete infinitivus mellett visszaható névmás nélkül, és lehet-e dativusi bővítménye. Az elemzés azt mutatja, hogy a *trebati* szintaktikailag semleges viselkedést mutat. Egyrészt használatos személyragosan és megfelel annak a korlátozottságnak, hogy alanya egybeesik a kiegészítő elem alanyával – mint a *moći*, *morati*, *smeti*, *umeti*²³ igék esetében. Másrészt viszont dativusi alanyt vonzhat személytelenül, s ilyenkor mindig infinitivus követi:

*Treba nam krenuti.*²⁴

*Treba vam se pričuvati od promaje.*²⁵

A dativusi alany (implicit vagy explicit) jelenléte teszi lehetővé azt, hogy személytelenül jelenjen meg a *se* visszaható névmás nélkül, s ami még fontosabb, épp erre hivatkoznak a normativisták, amikor a személytelen formákat követelik meg. Mivel azonban a *trebati* mellett a dativusi forma használata a mai szerb nyelvben szinte teljesen kiveszett, személytelen szintaktikájának egyedüli maradványa a *se* elhagyása az infinitivus melletti személytelen használatából.

Simonović és Arsenijević (2014) megállapítják, hogy a *trebati* ige az élőbeszédben csak egy lépésnyire van attól, hogy teljesen társuljon a „tiszta” modális

²⁰ ‘Bír, tud, lehet’.

²¹ ‘Feltétlenül kell, muszáj’.

²² ‘Mer, szabad’.

²³ ‘Tud’.

²⁴ ‘El kell nekünk indulni’.

²⁵ ‘Vigyáznatok kell nektek a huzattól’, am. ‘Óvjátok magatokat a huzattól’.

igék csoportjához. Szemantikailag ez a társulás már megtörtént. Szintaktikailag folyamatban van a személytelen viselkedés utolsó nyomainak eltüntetése. Mivel az explicit norma természeténél fogva konzervatív, és idő kell ahhoz, hogy felismerje és inkorporálja a végbement változásokat, a *trebati* ige a régi és új állapot közötti köztes régióban lappang. Ehhez az állapothoz hozzájárul az a körülmény is, hogy a kutatók túlságosan leegyszerűsítik az elemzést, miközben csak személyes és személytelen formákat különböztetnek meg, előre elvetve az előbbieket. A preskriptív grammatikusok érvelését tehát, azonkívül, hogy nyelvérzéküket nagymértékben a hagyományos használatra építik, amely elsősorban az irodalmi alkotásokra jellemző, a *trebati* ige személytelenségét bizonygató sematizált szabályok vezénylik.

Tehát a mai szerb nyelvben háromféleképpen jelenik meg a *treba* segédigei környezete:

Ja *treba* da jedem²⁶.

Ja *trebam* jesti²⁷.

Ja *trebam* da jedem²⁸.

Térjünk most vissza a magyar segédigés szerkezetekhez! Tolcsvai a magyarban a segédigés főnévi igeneves szerkezetekről általában a következőket állapítja meg:

Mind a segédige, mind a főnévi igenév a teljes egység által kifejezett folyamatnak csak egy részét jelöli, finom megfelelésekkel. A segédige temporális viszonyt profilál folyamatként, míg a főnévi igenév tartalmazza az eseményszerkezet szemantikai tartalmának nagyobb részét. A segédige a trajektort állítja elsődleges sematikus figuraként (résztvevőként) a folyamatban (a landmarkot másodlagosként), míg a főnévi igenév a landmarkot állítja elsődleges sematikus figuraként (résztvevőként) a folyamatban (a trajektort pedig másodlagosként). A segédige igeidőt (jövőt) vagy modalitást profilál, szám és személy szintén a segédigén jelölődik, kivéve a deontikus modalitást (Tolcsvai 2009, 389).

Ez azt jelenti, hogy az egyéb modalitási nemet kifejező segédigei funkcióban levő igék, az episztemikus modalitást kifejezőek (*akar, tud, szeret* stb.) ragozhatóak a magyarban is. Felmerül a kérdés, hogy a nyelvhasználók egy része nem érzi-e a *kell* igeének az episztemikus modalitáshoz való közeledését

²⁶ 'Én kell hogy egyek.'

²⁷ 'Én kellek enni.'

²⁸ 'Én kellek hogy egyek.'

(mondjuk a 'hit', a 'lehetőség' szemantikai jegyének erősödését), mint ahogyan az a szerbben van. Történhet ez szerb hatásra, de belső fejlemény következtében is, s akkor a szerb folyamatok csak megerősítenék ezt a jelenséget.

Jegyezzük meg végül, hogy a két elemzett példamondattípusokon kívül a Tolcsvai által felvázoltak is jelentkeznek a dolgozatfüzetekben. A többi vizsgált településen nem fordultak elő az Újvidéken és Szenttamáson észlelt jelenségek. A homogénebb magyarlakta Szabadkán azonban a diákok inkább az első típust használják, a ragozatlan főnévi igenes szerkezetet (pl. *a szüleimnek jól be kell osztani a pénzt, Nagyon hosszú az iskola, és sokat kell tanulni.*).

Ennek kapcsán még egy kontaktusjelenségre fel kell hívnunk a figyelmet. A dolgozatokból az is kitűnik, hogy Vajdaság-szerte nagyon elterjedt a *hogya* kötőszavas felszólító módú ige használata is a főnévi igenév helyett. Még akkor is, ha ezt nem közvetlenül a szerb nyelv rovására könyveljük el, az egészen biztos segíti terjedését. Ott ugyanis, amint már említettük, szabály szerint a *treba* segédigét *da* kötőszavas jelen idejű ragozott igealak követi (*treba da jedem*):

Ő ha megmondja egyszer a szót, akkor az úgy kell hogy legyen.

Már rég *ki kellene* ebből *hogya* nőjek.

Az iskolában nem *kellene* *hogya* rongáljuk az iskolát...

Minden osztály *össze kellene* magától *hogya* szedje a szemetet...

Az öltözködés visszafogott *kell* *hogya* legyen.

A Sajakaska 2-be *kell* *hogya* vigyed ezeket az ajándékokat.

Felmerül még egy kérdés: a *szabad* + főnévi igenes szerkezet problémája. Ugyanis a *szabad* szavunk szófaja egyrészt melléknév, amely jelző és állítmányi funkcióban egyaránt előfordulhat, másrészt viszont ige, illetve segédige. Ezért van az, hogy bizonyos igei toldalékok, mint amilyen a múlt idő és a feltételes mód jele is megjelennek rajta (*szabadott, szabadna*). Nádasy Ádám azonban megjegyzi, hogy „ez a *szabad*? ige nem személyragozható, tehát nincs **én szabadok*, **mi szabadunk*, **ők szabadjanak*; mindig csak egyes szám 3. személyben állhat. Ezt úgy hívjuk: személytelen ige” (Nádasy 2001, 40).

S akkor mit szólunk az alábbi példákhoz, amelyeket szintén a dolgozatfüzetekből írtam ki:

- Nem *szabadnunk* összefirkálni a padokat.
- Azt monta, *szabadnunk* egész nap játszani.
- A lányoknak nem *szabadniuk* befesteni a hajtat.

Meg kell jegyezni, hogy a homogénebb magyarlakta környezetben nem valószínű, hogy jelentkeznek majd ezek a jelenségek, de a heterogén összetételű településeken minden bizonnyal terjedni fog.

Irodalom

- Andrić Edit. 1995. A szerb nyelvnek a vajdasági magyar nyelvre gyakorolt hatása. In *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, szerk. Kassai Ilona. 235–245. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya.
- Andrić, Edita. 1996. Posredne i neposredne pozajmljenice u govoru novosadskih Mađara. In *O leksičkim pozajmljenicama*, szerk. Judita Plankoš. 397–403. Subotica: Gradska biblioteka Subotica i Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti.
- Andrić Edit. 2000. Közvetlen alaki tükrözés az újvidéki magyarok nyelvhasználatában. In *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*, szerk. Borbély Anna. 11–16. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya.
- Andrić Edit. 2002. Szerb lexikai hatások a vajdasági magyar nyelvben. *Iskolakultúra* 12 (10): 72–76.
- Andrić Edit. 2003. A szerb nyelv hatása a magyar általános iskolás tanulók nyelvére a Vajdaságban. In *Kisebbségi létjelenségek. Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások*, szerk. Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa. 193–214. Szabadka: MTT Könyvtár 7.
- Andrić Edit. 2004. A vajdasági magyar gyerekek nyelvhasználatában tapasztalható környezetnyelvi hatásokról. In *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*, szerk. P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit. 153–162. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Andrić, Edita. 2011. Mađarski jezik u Novom Sadu (fonološka, morfološka, leksička i sintaksička obeležja) In *Govor Novog Sada, Sveska 2: Morfosintaksičke, leksičke i pragmatičke osobine*, szerk. Vasić, Vera–Štrbac, Gordana. 665–678. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku.
- Burucki, Edita. 1989. Srpskohrvatske reči i izrazi u rečniku vojvodanskih Mađara. In *Zbornik radova 5. Kongresa društava za uporednu gramatiku Jugoslavije*. 628–633. Ljubljana: Zveza društva za uporabno jezikoslovje Jugoslavije.
- É. Kiss Katalin. 2009. Nekem el kell menni/el kell mennem/el kell, hogy menjek/el kell menjek/el kellek menni. In *Nyelvelmélet és dialektológia*, szerk. É. Kiss Katalin–Hegedűs Attila. 213–231. Piliscsaba: PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék–Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Klajn, Ivan. 2011. O sklopu rečenice. In *Srpski jezički priručnik*, szerk. Ivić, Pavle–Klajn, Ivan–Pešikan, Mitar–Brborić, Branislav. 139–164. Beograd: Beogradska knjiga.
- Klikovac, Duška. 2011. Još jednom o glagolu trebati: teorija, upotreba i norma. *Naš jezik* 42 (3/4): 3–23.
- Nádasdy Ádám. 2001. Szabadna kérem? *Magyar Narancs*. (2001. jan. 25.) 40.
- Simonović, Marko–Arsenijević, Boban. 2014. *Ličnost i bezličnost srpskog glagola trebati: Avanture teorijske lingvistike u prenormiranom domenu* http://www.academia.edu/4269866/Li%C4%8Dnost_i_bezli%C4%8Dnost_srpskog_glagola_trebati_Avanture_theorijske_lingvistike_u_prenormiranom_domenu

Tanasić, Sreto. 1996. O upotrebi glagola trebati. *Naš jezik* 30 (1/5): 44–52.

Tolcsvai Nagy Gábor. 2009. A magyar segédige + igenév szerkezet szemantikája. *Magyar Nyelvőr* 133 (4): 373–393.

SERBIAN MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC INFLUENCES IN THE LANGUAGE OF HUNGARIAN STUDENTS

The paper tackles Serbian morphological and syntactic influences in the language use of Hungarian students in Vojvodina, in the range of which we have to mention types of sentence constructions which lack the ‘spirit of Hungarian language’, first of all the over use of adverbial participles under the influence of the Serbian passive constructions, and also, the preference of imperative structures with the *hogy* conjunction under the influence of the Serbian present tense ‘*da*’ verbal constructions. Mirrored word patterns are also frequent, because sentences in Serbian tend to expand to the right whereas Hungarian relies on leftward expansion. The paper pays particular attention to the increased use of the construction used with a specific inflected form of the *kell* auxiliary and also to the *szabad* + infinitive constructions.

Keywords: linguistic interference, auxiliary + participial constructions, Hungarian language, Serbian language.

MORFOSINTAKSIČKI UTICAJI SRPSKOG JEZIKA NA IZRAŽAVANJE MAĐARSKIH UČENIKA U VOJVODINI

Rad se bavi morfosintaksičkim uticajem srpskog jezika na govor mađarskih učenika u Vojvodini, u okviru čega prvenstveno treba pomenuti upotrebu konstrukcija koje nisu u duhu mađarskog jezika, pre svega prenaplašeno korišćenje glagolskih priloga pod uticajem srpskog pasiva, davanje prednosti imperativnim konstrukcijama sa veznikom *hogy*, zbog srpskih struktura tipa „*da* + prezent”. Treba pomenuti i greške u redu reči, pošto u srpskom dopune i dodaci najčešće stoje iza upravne reči, a u mađarskom jeziku je to obrnuto. U radu je posebna pažnja posvećena pojavi koja je zabeležena u nekim vojvodanskim mestima gde strukture sa bezličnim pomoćnim glagolom *kell* dobijaju specifične lične nastavke, kao i slučajevima neobičnog ponašanja konstrukcije *szabad* + infinitiv.

Ključne reči: jezička interferencija, konstrukcije pomoćni glagol + infinitiv, mađarski jezik, srpski jezik.